

אמא – ציפורה ז"ל

אמא,

בביקורי האחרון ביום שני, כשדיברנו על פסח, הזכרתי לך את מועד יום ההולדת ה-96 שלך שחל עוד חודש וחצי, במאי. אתמול בשעה 11 בלילה כשהתעוררתי, ראיתי על הצג את מספר הטלפון של זוהר זאבי מאשדות יעקב. לא חיכיתי לטלפון, לא חיכיתי לבשורה. אני מנוחה ויהודית חיים את הטלפון הזה ואת הידיעה הזו מזה שנים.

אחרי כמעט 60 שנים של ביחד, אחרי 39 שנים של טלפונים יומיומיים, ואחרי עשרות שנים של דאגה הדדית, אנחנו נפרדים לזמן מה.

הבוקר, לקחתי שעה של שקט, לשבת ולכתוב כמה מילות פרידה.

הרבה דיברנו על המוות אמא. מצד אחד אמרת לי שנמאס לך לחיות ובכל פעם שנפגשנו היית אומרת לי: "אלוהים פשוט שכח אותי", ומצד שני כל כך רצית לחיות, חיפשת אצל כל רופא ובכל פינה אפשרית תרופות לכאבייך, ובגיל 89 אפילו עשית שני ניתוחי קטרקט כדי שתוכלי ליהנות מקריאת עיתון או מצפייה בטלוויזיה.

היית הולכת לאורנה או לרופאה של בית אחדות כדי שהן תודענה לך, ציפורה, יחסית לגילך, את בסדר גמור. היית מראה לי את תוצאות בדיקות הסוכר ולחץ הדם ומתגאה שהן תקינות, ותמיד סיפרת לי, שכולם אומרים לך: "ציפורה, את נראית נהדר, את ממש לא נראית מבוגרת".

מהיום שזלמן נפטר, אהבת לבוא לכאן, לבית העלמין המטופח של אשדות, עם הנוף היפה לעבר הירדן המזרחי.

לרוב היינו לבד בבית העלמין. היה שקט כאן. תמיד שקט כאן. דממה שהופרה קלות בהמיית התורים.

היינו מגיעים שנינו, ומול משבצת האדמה הריקה שבין מרים לזלמן, היית אומרת לי בפשטות: "צביקה, כאן זה המקום שלי. אל תשכח".

אמירת הקדיש היתה חשובה לך באופן מיוחד אמא. מאות פעמים הזכרת לי שמאחר ולא היו לך אחים אלא רק אחיות, את זו שאמרת קדיש על אביך שנפטר כשהיית בת 14. מאות פעמים הזכרת לי שרק אביך זכה לקבר משלו ושארף לא אחד ממשפחתך, חוץ מאביך, לא אמרו קדיש.

תמיד כאן, מול משבצת האדמה הריקה הזו, היית יושבת על ספסל עץ ישן שהייתי גורר לך וחוזרת ומזכירה לי: צביקה, תבטיח לי, אתה תקרא אחרי קדיש.

מאות פעמים ביקרנו כאן אמא. בגשם, בשמש.

תחילה היית עומדת מול הקברים, וברבות השנים ביקשת שאביא לך ספסל לשבת, ותמיד יצא שאמרת את אותם המשפטים מול שני הקברים:

"מרים, למה עזבת אותי, למה הלכת ממני כל כך מהר?"

והמשפט שמיד הגיע אחריו: "נו, מתי תורי, מרים מחכה לי, מרים קוראת לי".

לא זוכר שראיתי אותך בוכה כאן אמא. בעצם, לא זוכר שראיתי אותך בוכה בכלל.

קיטרת המון על הכאבים מהם סבלת, על הילדים שהתרחקו, על הבדידות, על פגעי הזיקנה שפגעו בך, אבל מעולם לא בכית.

מעל 75 שנים עברו אמא, מאז אותם ימים נוראים בצעירותך, ונדמה היה לעיתים שאת נותרת שם, מאחורי גדרות הגטו, במעבה היערות.

מעל 75 שנים עברו בלי שאף לו ליום אחד שכחת את היטלר, שנוא נפשך, זה שעליו סיפרת לי שלקח לך את כולם, זה שלא הפלה בין יהודי אחד למשנהו, בין חרדים מזוקנים לבין חילונים, בין נשים לגברים, בין ילדים רכים לזקנים.

איך שרדת את זוועות הגטו אמא? איך שרדת את תלאות היערות? איך שמרת על שלמות הגוף והנפש? איך שמרת על צלם אדם?

המשך בעמוד הבא

אמא ציפורה ז"ל - המשך

סליחה אמא שהדחקתי את מאות הפעמים שרצית שאשמע את סיפוריך על משפחתך, על אחותך סימה ועל ילדיה היפים שנורו במכונות הירייה שהקיפו את הגטו באותו בוקר אחרון לקיומו, על הבוקר בו פרצו צעירים יהודים את גדר הגטו ואיתם ברכת בריצה ליער, על הכדור שפגע ברגלך והותיר את הצלקת ההיא, על הבוקר בו לקחת את חיך בידך, הבוקר בו נפרדת לעד ממשפחתך.

סליחה אמא, שלא ממש הבנתי את המשמעות של משפחתך שהושמדה, של החשש וחוסר הביטחון מהמחר, של הפחד הבלתי מוסבר שלך מ-מדים וממסד.

סליחה אמא, שלא הבנתי, שאנחנו, ילדייך ונכדייך, היינו עבורך הפירצה בגדר חיך, שדרכה הצלחת להיאחו בחיים שאחרי, ולהתרומם מעל גבעות הגופות והאפר להן היית עדה ועליהן סיפרת לנו.

ניסיתי לדמיין את עצמי הקשוח בתקופה ההיא שלך במעמקי יערות פולין המושלגים וסחופי הרוחות, כשסיפרת לי על תקופה בה זוג נעלי עור בשלג היו ההבדל בין חיים למוות, וחיי אדם היו שווים פחות מזוג נעלים אחד...

רק בבגרותי היום זה מחלחל לי לתודעה, רק כעת אני מבין טיפה יותר את סיפוריך אמא, סיפורים על תקופה שבה הספינות היו מעץ, אך האנשים מפלדה.

את כל בני משפחתך השארת בפולין, מלבד מרים, שעלתה והגיעה לארץ לפניך, לפני פרוץ המלחמה. היית דתייה שם בהולוביץ, כפר הולדתך, וגם את אלוהים השארת שם, בפולין. סיפרת לי אמא, שמעולם לא סלחת לו, לאלוהים, כשראית כיצד הגרמנים פגעו ראשונים בבעלי הזקנים המגבעות והחליפות, וכיצד גררו החיילים הגרמנים את גיסך החרדי בזקנו על מרצפות הרחוב המזוהמות, מושפל ועלוב.

המשך בעמוד הבא

אך את שרדת את הגיהנום אמא, אספת את שברי חיך והקמת משפחה בישראל כדי לספר לכולם על הזוועות, ולאורך עשרות השנים שאחרי אמא, מבלי שיכולת לשלוט בכך, הזיכרונות שבו ועלו מתוכך, גל אחרי גל.

50 שנים ויותר שמעתי פעם ועוד פעם את סיפוריך אמא. סיפורים מיציאת מצריים הפרטית שלך, רק שאף פעם לא השתחררת באמת מגטו גלובוקי, אף פעם לא יצאת באמת מהיער של הפרטיזנים, לא יצאת באמת מהבור בבית של הגוי בכפר דונילוביץ בו התחבאת שנתיים, לא יצאת באמת מעבדות לחירות.

לא ממש הצלחת להתנתק ולו ליום אחד מהפחד, מהאימה, מההוצאות להורג, מבורות המוות, מקברי האחים, מתאי הגזים, מהמשרפות.

בשנת 1996, במסגרת מסענו המשותף לבלארוס, וכחלק מסגירת המעגל האישי שלך, אמרנו קדיש שנינו לבד ביער על קבר האחים שמחוץ לעיר גלובוקי, במקום בו הופשטו מבגדיהם ומכבודם האישי והומתו ביריות; אמך, מנוחה מניה, אחותך סימה, גיסך, ושלושת ילדיהם הרכים.

שנים ארוכות החזקת ליד מיטתך תמונות קטנות וישנות בשחור-לבן של סימה ושל ילדיה, ורק בשנת 2010 ביקשת ממני שאגדיל ואמסגר עבורך את התמונה של שני הילדים הרכים במיטה, התמונה שכה אהבת להביט בה, שתעמוד לצד מיטתך, שתמלא את שעות בדידותך.

סליחה אמא, שבגרתי לצידך אך לא ממש הבנתי מה עבר עלייך.

סליחה אמא, שברוב טיפשותי וצרות מוחי כעסתי עליך כשדיברת אלי בהסח הדעת באידיש או ברוסית.

סליחה אמא, שבצעירותי לא יכולתי לשאת את סיפורי הכאב האובדן והסבל שלך.

אמא ציפורה ז"ל - המשך

מאות פעמים אמרת לי: "מה היה לי רע אם היה יושב לי פה על ידי איזה קטנציק?" מאות פעמים קיטרת לי על כך שכה התרחקנו ממך. כמה רצית את נכדיך לצדך, על ברכיך, לחבק אותם, לסייע בגידולם. אך המציאות רצתה אחרת, הנכדים לצערך ביקרו אותך במשורה, ובימות השבוע נותרת לבדך, ממתינה לשיחת הטלפון הבאה.

בשנת 1996 במטוס בחזרה מטיוול השורשים שעשינו יחד בבלארוס וברוסיה, אמרת לי שאת מובילה 3:9 מול היטלר. שלושת ילדיך וששת נכדיך מול שלושת ילדיה של סימה אחותך שנורו ונשארו שם ללא כל ציון או קבר. היום אני רוצה לתקן אמא: ביחד עם הנינים את כבר מובילה על היטלר 3:20, והמאזן עוד ישתפר, יהיו עוד ועוד.

מעולם לא רצית עזרה בבית אמא. ממש נלחמת בי ובמנוחה כשביקשנו שתיקחי עזרה. בכוח הכנסנו לך עזרה. לא הסתדרת עם העובדות הזרות שסידרנו לך. רצית את העצמאות, את הפרטיות. כעסת, צעקת, בעטת, נלחמת, ניסית להוכיח לכולם כמה את חזקה בגופך וקשוחה בנפשך. ניסית להוכיח לנו שגם אחרי גיל 90 את מתפקדת בבית, יודעת מה מכיל המקרר ודורשת בתוקף את הקבלות של הכל-בו. התמדת לעבוד בסב אומן עם ברכה זולטי עד הסגירה והמשכת לנסוע בשבילי הקיבוץ על אופני שלושת הגלגלים, שבהמשך הוחלפו בכיסא הגלגלים.

שלכת הגוף היא השלכת הקשה ביותר. בשנים האחרונות אמא ביקרתי אותך בקיבוץ כמה שיותר, כמה שיכולתי. הבטתי בך יושבת מולי על הספה, צפיתי חסר אונים בשלכת, בשקיעה, בדעיכה. בגופך ששח עם השנים, ברגליך החזקות שכשלו, בפנייך שמעולם לא טעמו טעם איפור ונחרשו קמטי כאב עמוקים, בבריאותך שנחלשה והתרופפה.

סוף בעמוד הבא

כל שנה אמא, בין אפריל למאי, כשהיה מתקרב יום השואה, הייתי נדרך. תמיד אמרת לי, 'קשה לי ביום הזה', אם כי חוויית הביחד בחדר האוכל של אשדות הקלה מאד על הזיכרונות שלך. תמיד כשהייתי מתקשר אחרי תום הטקס, היית שמחה על החשיפה לה זכית, על ההתעניינות הפתאומית בך, "הציבור רוצה לשמוע אותי, הציבור רוצה לדעת", כך היית אומרת לי.

אמא, כה מעטים האנשים סביבך שהכירו אותך באמת. כה מעטים האנשים שהכירו את היד החמה המלטפת את הפנים המזיעות, שהכירו את אנחת הרווחה שבקעה מחזק עם המילים הקבועות: "אוי, צביק'לה שלי, כמה טוב שבאת, כל כך קשה לי לחיות לבד"... שהכירו את החיוך הרחב והאינסופי של קבלת הפנים, שהכירו את נדיבות ליבך כלפי כל אדם, ואת זה שהמילה "לא" לא הייתה קיימת בלקסיקון שלך.

פציעתה של יהודית היתה טראומטית עבורך. השיקום שארך שנים ארוכות הכאיב וציער אותך עד מאד. ראיתי כמה ציער אותך וטרד את מחשבותיך חוסר התקשורת בינינו, חוסר האונים שלך לעזור לה, לפתור לה בעיות. אהבת וכאבת שווה בשווה. עשרות פעמים אמרת לי ושאלת: היום אני עוד חיה, אבל מי ידאג ליהודית אחרי?

אמא, מכל הדברים כולם בעולמך, כאבתי את בדידותך. חיית מעל 60 שנה בין חברי הקיבוץ אמא. סיפרת לי פעם, שהחלק הכי קשה והכי מסובך בחיים שלך היה הבדידות. זה שבסביבה הקרובה לא היתה לך חברת נפש, לא היה לך עם מי לחלוק שיחת נשים, לשתף בלבטים. היו לך כמה ידידות שהתחלפו עם השנים, אך מאז פטירתה של אחותך מרים שהיתה עבורך אחות, חברה וחיבור יחידי לזיכרון העבר, לא היתה לך מערכת חברתית ממשית. חיית כל יום בצפייה לביקור הבא של הילדים הנכדים והנינים, והדבר שרצית יותר מכל היה את משפחתך הקרובה לצידך.

אמא ציפורה ז"ל - המשך

תודה לך ססיליה השקטה והחכמה, שהיית במקום ובזמן הנכון, שראית הכל, שהבנת הכל, ושהכלת הכל. ברוכה תהיי לעד באשר תהיי.

תודה לך אורנה על היד המושטת לעזרה בכל נושא ועל החיוך המיטיב והצנוע.

אמא, מזה 18 שנה ויותר שזלמן שומר עליך שם מלמעלה, לבדו, ואני יודע, שזה לא היה לו קל. היום את מצטרפת אליו אמא, לעזור לו, להקל עליו, להפיג את בדידות שניכם.

מלאו ימיך אמא. במקום הזה, שבו נפגשות הנשמה האדם והאדמה, תוקם לך מצבה, מצבה לחיים מלאים שהיו.

היום אני מקיים אמא את שהבטחתי לך לפני עשרות שנים.

היום אני אומר לכבודך קדיש בכוונת לב מלאה.

נוחי על משכבך בשלום.

בנד, צבי.

זהו. זה נגמר אמא. אלוהים נזכר בך. נגמרו הייסורים, נגמר הסבל. נגמרה ההשפלה של בגידת הגוף, של החיתולים, של השמיעה, של הזיכרון, בגידה שכל כך הרבה פעמים דיברת בגנותה.

לראשונה וגם לאחרונה, אני חושב איך מתמודדים עם האין אמא. מנסה לעכל מציאות חדשה, מציאות של חיים שהיו, חיים שהופכים לזיכרון. מנסה וחושב למי אתקשר כל יום אחה"צ בשעה 5.00.

אמא, מודה אני לאלוהי שנפלה לי הזכות הגדולה להיות בנד. "בן אחד יש לי, ושתי בנות". כך חזרת וסיפרת לכל מי שהסכים לשמוע אותך, והיום אני גאה באהבתך הנדירה לנו, לילדיך, בדאגתך לנו עד יומך האחרון. שלושתנו אמא, כאן למטה, נמשיך ונשמור אחד על השני ונדאג לחלש, כפי שהיית מצפה מאיתנו, כפי שביקשת.

סליחה אמא על הבדידות שהיתה מנת חלקך ושלא הצלחתי להפיגה. סליחה אמא שלא ביקרתי מספיק, וכמה שרציתי וכמה שניסיתי, זה לא הספיק.

תודה אמא על החיוך הרחב, על העיניים הצוחקות, על הלב שרק נתן. תודה אמא על מה שהיית לילדיך, על כל הסבלנות שגילית כלפי באופן אישי, ותודה על כל מה שנתת לי בעולם הזה.

תודה אמא שהשארת חותם חס על לבבות אלו שהכירוך. תודה אמא שלא השארתי לך בעולם הזה אויבים כלשהם.

תודה לכם חברי אשדות, על היותכם כאן, היום, לצידנו, תודה לכם על חסד של אמת לאמא, על גמילת החסד המקובלת בין יהודים, לזו שחייתה ביניכם כששה עשורים.